

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12.(436-44):821.161.2.09 «18/19»

ПАВЛУСІВ Н.М.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ДМИТРА ДОНЦОВА

Стаття присвячена висвітленню формування та становлення філософсько-правових поглядів українського літературного критика, публіциста, філософа та політичного діяча Дмитра Донцова. Охоплено основні аспекти життя науковця. Акцентовано на основних постатях та обставинах, які були дотичні до життя Дмитра Донцова та вплинули на формування його практичного життя та філософсько-правових поглядів.

Ключові слова: *філософія права, правова свідомість, література, демократія, суспільство, український націоналізм.*

Стаття посвячена освітленню формування і становлення філософсько-правових поглядів українського літературного критика, публіциста, філософа і політичного діяча Дмитра Донцова. Охвачені основні аспекти життя ученого. Акцентовано увагу на основних фігурах і обставинах, які були причастні до життя Дмитра Донцова і вплинули на формування його практичного життя і філософсько-правових поглядів.

Ключевые слова: *философия права, правовое сознание, литература, демократия, общество, украинский национализм.*

The article is devoted to the formation of philosophical and legal views of Ukrainian literary critic, journalist, philosopher and politician Dmitry Dontsov. The main aspects of the life of a scientist are covered. The attention was focused on the main figures and circumstances that were tangent to the life of Dmitry Dontsov and influenced the formation of his practical life and philosophical and legal views.

Key words: *philosophy of law, legal consciousness, literature, democracy, society, Ukrainian nationalism.*

Вступ. Одна з найвизначніших постатей в історії національної культури – Дмитро Донцов. Він належить до того неширокого кола геніальних особистостей, що своїм талантом і звитяжною працею підносять і звеличують дух народу, з якого походять. Саме він справив відчутний вплив на вітчизняну суспільно-гуманітарну думку, з-під пера його вийшла низка праць, окремі з яких стали основами українського націоналізму, та послідовність ідеї самостійної та незалежної української держави.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення правового аналізу філософсько-правових поглядів, громадсько-політичної та наукової діяльності українського літературного критика, публіциста, філософа та політичного діяча Дмитра Донцова.

Результати дослідження. На філософсько-правові погляди Д. Донцова значний вплив мала геополітична методологія, популярна у 1900–1930 рр. За аналогією до підходів Ш.Л. Монтеск'є, Д. Донцов схильний пояснювати особливості суспільного та державного устрою, політичної та правової культури історико-географічними умовами їх формування. Першочергове значення для Донцова має протиставлення західної та російської цивілізації з їх сформованими набором цінностей та стереотипів. У Донцова не йдеться про визнання єдиної, універсальної політико-правової культури людства. Навпаки, навіть у межах західного світу він чітко розмежує притаманні окремим націям стереотипи. Нація є для нього базовою соціальною організацією і суб'єктом історичного процесу.

© ПАВЛУСІВ Н.М. – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права (Львівський державний університет внутрішніх справ)

Протиставляючи західний і російський світи, однією із цивілізаційних переваг заходу Донцов вважає поділ на чітко окреслені нації, протистояння і взаємодія між якими збагатили історичну палітру заходу.

Чи не найбільш чітко і гостро актуальні нині погляди Д. Донцова на філософію міжнародного правопорядку та місце України в ньому викладено у статті «Нафта, Царгород і Україна», написаної за результатами Генуезької конференції. Донцов прагматично вважав, що міжнародно-правове становище України визначається конкуруючими інтересами окремих угруповань всередині глобального капіталізму, з одного боку, та Росії – з іншого.

«Головною майже причиною невдачі конференції була незгода щодо російської політики Франції і Бельгії – з одного, Англії – з другого боку. Офіційно ходило їм про зворот чужинської власності, сконфіскованої Совітами, в дійсності річ була в тім, кому належатиме право експлуатації кавказької нафти...» [1, с. 146].

«Найбільші несподіванки, аж до громадянської війни, не виключені в країнах, де стираються між собою могутні інтереси нафтових компаній чи інших трестів або дотичних урядів» [1, с. 149].

Навіть побіжне знайомство з писемною спадщиною Донцова дає змогу спостерігати надзвичайно конкретний спосіб мислення та сприйняття соціальної реальності.

У світогляді Д. Донцова тонка аналітика нерозривно поєднувалася з фактами. У цьому аспекті Донцова можна без перебільшення вважати предтечею сучасних українських блогерів.

Донцов розглядав сучасні йому політичні процеси не як сторонній спостерігач, а як заангажований у національні процеси активний політик. Треба зазначити майстерне формулювання доволі конкретних та змістовних суджень про світові та національні процеси, поміж яких є багато таких, що не втратили нині актуальності.

Донцов виходить із невіддільності націоналізму та поваги до людської індивідуальності, протиставляючи західну традицію традиції російського етатизму (верховенство держави).

«Ніде в жоднім іншому краю не плекався ідеал держави з таким завзяттям, як в Росії. Тут, де одиниці та корпорації були нулем, держава стала всім. «У нас, у Росії, – пише В. Соловйов, – серед псевдохристиянської суспільності з'явився свій іслам, але не у відношенні до Бога, тільки у відношенні до держави. В цю державу вірилося як в «абсолютну силу, перед котрою зникав чоловік» [1, с. 34].

Донцов рішуче відкидає спадщину царизму у сфері усупільнення індивіда, його розчинення в безликій ясній общині.

«В нас особа все була придушена, поглинена. Людина гинула в державі, розчинялася в общині. Петро I зробив багато, але те неписане, морально «обуздиваюче» владу, інстинктове визнання прав особи, прав думки не могло до нас перейти і не перейшло <...> Влада в нас більш самовпевнена, більш свобідна, як у Туреччині, як у Персії, її нічого не стримує, ніяке минуле» [1, с. 35].

Традиційні установи царської Росії Донцов розглядав як силу обмеження людської індивідуальності, людської творчості.

«Держава, община, родина, церква, субстанція – все стояло над поневолею морально і фізично суб'єктом у Росії, як великий Далай Лама перед віруючими, не даючи йому ні вільно рухатися, ні вільно думати» [1, с. 32].

«Мусите пам'ятати, що вам ніколи не пощастить перемогти ворогів поза мурами міста, коли ви в самому місті підтримуєте тих, які їм простягають руки» [2, с. 132].

Д. Донцов повторив відому істину: перемогою над зовнішнім ворогом є перемога над внутрішнім ворогом.

В Україні це актуально, оскільки влада не проводить жодної боротьби з масами корумпованої посткомуністичної номенклатури, які за часи незалежності оформилися в династії і перешкоджають зростанню патріотичних, національних кадрів, позаймавши всі місця у системі управління державою і суспільством (економіка, військова справа, освіта, наука тощо).

Як сказала Президент Литви Грибаускайте, корумповані українські чиновники є більшою загрозою для української держави, ніж всі сепаратисти на сході України.

«Коли західний ідеал свободи – це право впливати на державну машину, котра нічого не сміє зробити без волі одиниці, то ідеал російської свободи – зрівняння всіх, що виносяться над натовпом, зрівняння, осягнуте хоч би ціною політичного рабства. Ідеал свободи вироджується тут у найбільш вульгарний ідеал рівності, егалітарності» [1, с. 50].

З позицій нашого часу проблема постає у побудові такої держави, в якій людина буде вільною у позитивному значенні свободи, тобто матиме всі можливості для фізичного і духов-

ного зростання. Отже, націоналісти, на відміну від ультралівих, борються не проти держави як знаряддя пригнічених, а за таку державу, яка б відповідала інтересам нації.

«Партії, ймовірно, існуватимуть і далі, роблячи й далі те, що тепер. Але не вони загартують дух загалу, не вони врятують загрожені традиції, не вони скристалізують думку поколінь, не вони випростують моральний хребет громадянства, не вони нададуть новий блиск і атракцію його правдам, не вони викорчують глибоко закорінені у нас комплекс «інферіорності» [2, с. 71].

«Раніше свобода значило «свобода від держави», тепер свободу і добробут шукають залежно від держави в урядових посадах, пенсіях, замовленнях, концесіях і запомогах» [2, с. 64]. Донцов як націоналіст-державник вважав, що людина вільна тільки в державі, оскільки в державі задоволення її потреб. Йдеться про свободу у державі, а не свободи від держави [1].

«Об'єднати розпорошені енергії нашого загалу в однодмну й карну цілість зможе тільки нова каста нових людей із новими методами, новими організаційними ідеалами. Тільки та нова каста, відмітаючи змиршавіле старе, ломлячи партії в ім'я засад ордену, через роз'єднання приведе до об'єднання. Іншого шляху до об'єднання в наш час нема» [2, с. 88].

На думку Донцова, необхідно створювати політичні організації орденського типу. Як відомо з історії, ідеалами Донцова надихалися Є. Коновалець та його сподвижники, створюючи українську військову організацію, котра стала прообразом ОУН.

«Рідний край накладає на вас не життя, повне вигод, але життя, повне праці. Коли відступимо перед боротьбою, яка лиш одна провадить до перемоги, хоч би й була получена з небезпечкою втрати життя і всього найдорожчого, – тоді усунуть нас у бік міцніші й сильніші народи» [1, с. 193].

«Жертовність, посвята для ідеї нації, здатність віддати все – добро живучого покоління і його добробут – для великої ідеї, здатність до ризику і героїзму заступили місце дотеперішньої філософії, що цінила спокій понад усе, а економічний поступ уважала за самоціль» [1, с. 192].

Висновки. З точки зору методології вивчення наукової та публіцистичної спадщини Д. Донцова чи будь-якого мислителя більш-менш віддаленого минулого незалежно від застосованих підходів (герменевтика, феноменологія, контент-аналіз тощо) таке дослідження залишатиметься сучасним прочитанням певного тексту, котрий сам по собі є надбанням історії. Аналіз спадщини Донцова, запропонований нами, покликаний максимально «оживити» тексти, особистості та епоху, яку вони відображають. Донцов постає як винятково-спостережливий та водночас пристрасний інтелектуал, котрий майстерно поєднував об'єктивність аналізу фактів політико-правового життя та заангажованість безпосереднього учасника подій своєї епохи. Стиль мислення та спосіб викладу думок Донцова характеризується казуальністю у виборі фактів та приводів для висловлювання, але точність і влучність в аналізі дійсності робить кожне судження Донцова про конкретні явища настільки промовистим, що в ньому без труднощів можна побачити теоретичні положення більш загального характеру.

Для вітчизняного дискурсу, дотичного до пропонованої статті, характерне недостатнє застосування компаративістського методу.

Ніхто і ніколи з тих, хто брався за перо, не був абсолютно оригінальним. Творчість Донцова передає тло його епохи як у протиріччі між основними імперіалістичними державами, так і в процесі націотворення Центральної, Південної та Східної Європи, що постали після Першої світової війни.

Неважко переконатися, що сучасні Донцову та належні до того ж інтелектуального фону твори ідеологів польської, угорської, хорватської та інших спільнот і нині актуалізуються як реакція на виклики євроінтеграційної глобалізації. Науково-публіцистична спадщина Донцова, з одного боку, відображає інтегрованість процесів українського націотворення в європейський контекст, а з іншого боку, підставність і реалізованість української політико-правової парадигми, котра індивідуалізує Україну.

Список використаних джерел:

1. Донцов Д. Вибрані твори [текст]: у 10 т. / Редкол.: О. Баган (відп. ред.) та ін.; літ. ред. Я. Радевич-Винницький. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 5: політична аналітика (1921–1932 рр.) / упоряд., передм., комент. О. Баган. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2013. 338 с.
2. Донцов Д. Вибрані твори [текст]: у 10 т. / Редкол.: О. Баган (відп. ред.) та ін.; літ. ред. Я. Радевич-Винницький. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 4: політична есеїстика (1921–1932 рр.) / упоряд., передм., комент. О. Баган. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2013. 340 с.